

אוניברסיטת תל-אביב

Tel Aviv University

בית הספר להיסטוריה

הצעת מחקר לקראת התואר

"דוקטור לפילוסופיה"

בנושא

הבהלה לצייד: ציד, מסחר ותרבות בארה"ב במחצית

השנייה של המאה התשע-עשרה

נושא המחקר באנגלית

**The Hunting Rush: Hunting, Commerce and Culture
in the United States during the Second Half of the
19th Century**

מוגש על ידי

אורי כץ

בהנחיית

ד"ר מיכאל זכים

תקציר

בין אמצע המאה התשע-עשרה לבין סופה הופיעו לראשונה בארה"ב, ונפסקו כמעט באותה פתאומיות שהופיעו, אפיזודות של ציד רב משתתפים. מבצעיו, באופן ספונטני לכאורה, שעטו לזירות הציד כדי להתעשר מקיומו של שפע חיות בר ומפתיחתם של שווקים למוצרים המופקים מגופותיהן. ציד ממין זה, הביא בזו אחר זו להשמדתן (destruction), או להעלמתן מאזור מסוים (depletion), של חיות בר רבות. יוני מסע (passenger pigeon), אסקימו קרליו (eskimo curlew), וביזון, שעד שנות השבעים של המאה הדהימו את כל הצופים בהם בכמותם האינסופית לכאורה, נעלמו, או שכמעט נעלמו, מהנוף האמריקאי בתוך פחות משני עשורים.¹ מספר מינים נוסף של ציפורי מים וציפורי שיר, בונים, זאבים, פומות, תרנגולי הודו, לוטרות, כלבי ערב, בואשים ואיילים סבלו ממתקפות של ציידים על אוכלוסיותיהם שהובילה לריקון סביבות מחיה מסורתיות מאוכלוסיותיהן עד סוף המאה התשע-עשרה.²

עבודה זו מציעה לראשונה לבחון את תקופת הציד המסחרי האינטנסיבית במחצית השנייה של המאה ה-19 דרך מושג הבהלה. בהלות למשאבי טבע הן מונח שגור בהיסטוריה האמריקנית ובהיסטוריה של המערב בפרט. אולם איש עדיין לא בחן את הציד המסחרי של חיות בר כמקרה נוסף של בהלה למשאב טבע. הסתכלות כזו מציבה את 'השחקנים הראשיים בהצגה' בהקשר מדויק ומעמיק יותר. לצד ציידים מקצועיים, שציד היה להם דרך חיים, המשך מסורת משפחתית, פרנסה קבועה וביטחון, התווספו לעולם הציד עשרות אלפי ציידים אפורטוניסטיים שניצלו את שפע חיות הבר ואת זמינותן לכל דורש כדי להיטיב את מצבם הכלכלי מתוך דמיון מוגזם של האפשרויות הגלומות בטבע. הללו שעטו אל שדות הציד כל אימת שנדמה היה להם שניתן להתעשר על חשבונם, ברומסם את האיזון האקולוגי, את אתיקת הציד ואת רגשות הציבור. התוצאה הייתה התנגשות רחבת היקף בין כל אותם 'שחקנים ראשיים' – ציידים מקצועיים; ציידים אפורטוניסטיים; חוואים; ציידים ספורט; אנשי שימור טבע בורגניים – על במת שדות

¹ לתיאורים מאחרים של היונה הנודדת ראו: W. B. Mershon, *The Passenger Pigeon*, New York: Outing Press, 1909, p. 2. Myron H. Swenk, *The Eskimo Curlew and Its Disappearance*, Smithsonian Institution, Washington, D.C., 1916. Andrew Isenberg, *The Destruction of the Bison*, בין השאר: An Environmental History: 1750-1920, Cambridge University Press, 2001, p. 3

² לסיפור היעלמותם של מספר בעלי כנף ועופות מים בפרט ראו: Edward Howe Forbush, *A History of the Game Birds, Wild-Fowl and Shore Birds of Massachusetts and Adjacent States: With Observations on Their Recent Decrease in Numbers*; MA State Board Agriculture, Boston, 1912. Robert C. Willging, *On the Hunt: The History of Deer Hunting in Wisconsin*, Wisconsin Historical Society Press; Wisconsin, 2008. Rick Macintyre, *War against the Wolf: America's Campaign to Exterminate the Wolf*, Voyageur Press, Stillwater, Minnesota, 1995. James L. Clayton, 'The Growth and Economic Significance of the American Fur Trade, 1790-1890', pp. 210-220.

הציד, נתיבי התקשורת ובתי המשפט באמריקה. מאחר שלכל אחד מן השחקנים היו אינטרסים, מאפיינים חברתיים ואילוצים ייחודיים לו, התוצאה הייתה יצרית, מעמדית ולא פעם גם גזענית, ונשקה לרבים מהתחומים המסחריים, החברתיים והתרבותיים שאפיינו את התקופה. אולי דווקא משום שהציידים האופורטוניסטיים הצליחו, על אפם וחמתם של שאר השחקנים בזירה, לנצל את המשאב הציבורי לצורכיהם, כמעט עד תום, הרי שבתחילת המאה העשרים, נותר מעט מאד מקום לצייד מסוג כלשהו. לבהלות לצייד היה תפקיד מכריע הן בהקטנת אוכלוסיית הצייד והן בחקיקתם ואכיפתם של חוקי שימור מחמירים.

במהלך המחצית השנייה של המאה התשע-עשרה, עברה ארה"ב סדרה של שינויים כלכליים וחברתיים שבמסגרתם שינה ציד לשם פרנסה את אופיו כמעט ללא הכר. אין ספק שהגדול והמשפיע מבין שינויים אלו היה נסיקתה של מערכת שוק שאופיינה ביכולתה להגביר הן את הצריכה והן את הפקתו התעשייתית של ההיצע. בעוד הביקוש לפרוות הבונה הלך וצנח בשלהי שנות ה-30 של המאה התשע-עשרה, הפכו עוד ועוד מוצרים המופקים מחיות בר מומתות לאטרקטיביים בשוק המקומי והבין-לאומי. יותר ויותר חיות-בר עברו תהליך של מסחר (commodification) ושל חיפזון, שכפי שטוען ההיסטוריון וויליאם קרונון (Cronon) הציב אותן על נתיב שאין ממנו חזרה.³ במחצית השנייה של המאה הפכו עורם, השומן שלהם, פרוותם, בשרם ואפילו עצמותיהם של הביזון, הזאב, הדביבון, הבואש ושל ציפורים ואיילים ממינים שונים, לרווחיים במיוחד. הפרוות היו לקישוט או לחימום, עורות שימשו לתעשיית בגדים וכרצועות למכונות תעשייה, בשר שימש להזין את האוכלוסיות העניות של ערים גדולות או של יישובים ארעיים במערב ועצמות שימשו לתעשיית הדשן. בה בעת, השיפור הטכנולוגי בתחומי הנשק, אמצעי התחבורה והקירור, הקל על מלאכת הפיכתם של המוצרים דנן למטבע קשוח.

האזרחים שבחרו להרוג חיות בר למטרות מסחר במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה הוסיפו, כמנהג ציידים לשם פרנסה שקדמו להם, להתהדר בהיותם גברים אינדיבידואליסטים הלוקחים את גורלם בידיהם. הם לא היו עובדים בשכר, אלא עצמאיים - יזמים בדרכם שלהם - שזיהו הזדמנות והתנפלו עליה במלוא מרצם וכישוריהם. אלא שמראית העין של עצמאות ואינדיבידואליזם הושפעה ללא משים מכוחות תמירים וחזקים מהם. מערכת השוק, עולם המסחר ועולם התקשורת תמרנו את הבחירות שלהם. אמריקאים באותה העת זכו לחופש יוצא מגדר הרגיל לחתור אחר שאיפותיהם ולזנוח נאמנויות קהילתיות קודמות אך בחרו לחקות את הבחירות הפגומות של חבריהם לאותו מצב. זה היה הבסיס לרבות מן הבהלות לצייד, שרק לעתים רחוקות

³ לפרק הדן בנושא מסחר חיות בר בניו אינגלנד ראו: William Cronon, *Changes in the Land, Indians, Colonists, and the Ecology of New England*, Hill and Wang; 2003, pp. 82-100. המסחר והשפעתה ההרסנית על חיות בר היה וויליאם הורנדי: *William Temple Hornaday, Our Vanishing Wildlife: Its Extermination and Preservation*, New York, New York Zoological Society, 1913, p. 65.

העשירו את מי מן הציידים, אך הוסיפו לפתות אמריקאים לדמיין את הצייד כהזדמנות בלתי חוזרת להרוויח מבלי לשלם מחיר.⁴

בעוד שתופעת הבהלות לצייד לא נחקרה דיה על ידי היסטוריונים של התקופה, היו אלה דווקא ציידים שצדו חיות בר לשם הספורט שבדבר, שקיבלו תשומת לב מוגזמת ביחס למשקלם הסגולי בתחום הצייד. בכל הקשור לצייד, המרחב הציבורי במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה נשלט באופן מוחלט על ידי ציידים ספורט בורגניים. ציידים כמו תדי רוזוולט (Roosevelt), ג'ון פליסר (Palliser) וג'ורג' ב. גרינל (Grinnell), משכילים, רהוטים ובעלי גישה לאמצעי פרסום, הרבו והיטיבו להתבטא בקשר לתחביב הקטלני שלהם, תוך שהם סונטים ללא הרף בציידים מסחריים ובציידים לשם קיום עימם התחרו על חיות בר, על שטחי ציד ועל דמות הצייד בדמיון האמריקאי. ואמנם, המעט הידוע לנו מן המחקר לגבי הציידים לשם פרנסה, משקף כמעט ללא ערעור וספקנות את פסק הדין של ציידים הספורט, שראו בקשר שבין מסחר לבין ציד אינדיקציה להידרדרות חברתית ולניוון מוסרי, והפרת החוזה הגינטלמני הבלתי כתוב שבין ציידים הספורט לניצודים.⁵ בניגוד אליהם, ציידים מסחריים, בין אם מתוך אנאלפביתיות ממש, ובין אם מתוך היעדר קהל יעד הצמא לסיפורם, מיעטו לכתוב.⁶ בכך הם השאירו את הבמה ההיסטוריוגרפית פנויה לשפע של עדויות לא מחמיאות לגביהם שמקורו בציידים ספורט וחובבי טבע.

בכוונת עבודה זו להתחקות אחר הציידים שנענו לקריאת השוק, ולעקוב אחר האקלים התרבותי, החברתי והמעמדי המורכב שבתוכו פעלו. הפרק הראשון בעבודה בוחן את הפגמים בקורפוס המחקר הנוכחי, הדן בנושא הצייד באמריקה דרך מקורות ראשוניים בורגניים, ומעניק משקל רב מדי לעדות האופי של ציידים ספורט ביחס למוטיבציות ולפרקטיקות של הציידים המסחריים. הפרק השני סוקר את תופעת הצייד המסחרי מרגע נחיתת האוניות הראשונות של

⁴ בקשר להשפעתם של טכנולוגיה וחזירתם של אמצעי פרסום מידע על תפקיד הפרט במרחב הציבורי במאה התשע-עשרה, וגם למקור הביטוי "סימטריה חברתית" ראו: Michael Warner, *Publics and Counterpublics*, Cambridge, Mass., New York, Zone Books, 2002, pp. 159-187

⁵ לביטויים חריפים של קולונל דודג'י ושל תיאודור רוזוולט כנגד ציידים מסחריים ראו: Richard C. Rattenbury, *Hunting the American West The Pursuit of Big Game for Life, Profit, and Sport, 1800-1900*, Boone & Crockett Club, 2008, pp. 203-204. דיון היסטוריוגרפי במעמד החברתי של הציידים המסחריים קיים רק לגבי

תקופת השימור, בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20. ראו: Karl Jacoby, *Crimes Against Nature*, וגם: Louis S. Warren, *The Hunter's Game: Poachers and Conservationists in Twentieth-Century America*, Yale University Press, New Haven, 1999. להתייחסות בת הזמן למעמד הציידים של הביזון ראו אצל הורנדי: Hornaday, 'The

Extermination of the American Bison', at: <http://www.gutenberg.org/files/17748/17748-h.htm>

⁶ יתרה מכך, דניאל גיטסין הרמן אף מעלה את הטענה כי גיבורי תרבות שצדו לשם פרנסה, כמו קרוקט ובו, אומצו לחיקו של הנרטיב הבורגני: Daniel Justin Herman, 'The Other Daniel Boone: The Nascence of a Middle-Class Hunter-Hero, 1784-1860', *Journal of the Early Republic*, (Fall 1998), Vol. 18, No. 3, pp. 429-457.

לגבי האנאלפביתיות של ציידים מסחריים ומסיגי גבול אחרים בראשית המאה העשרים מעלה גם ג'קובי: Karl Jacoby, *Crimes Against Nature: Squatters, Poachers, Thieves, and the Hidden History of American Conservation*, University of California Press, 2003, pp. 1-13

הבריטיים לחופי העולם החדש. פרק זה בוחן את ההקשר ההיסטורי שמתוכו צמחה תופעת הבהלות לציד. הפרק גם סוקר את תופעת הבהלות למשאבי טבע באמריקה ומאפיין את הבהלות לציד כהמשך ישיר של תופעה אמריקנית ייחודית זו. הפרק השלישי דן בציידים המסחריים עצמם, ומתמקד בציידים המסחריים המקצועיים. ציידים אלה נבדלו מאד מציידי הבהלות, ובמידה רבה אף נפגעו במיוחד מפועלם. הפרק מתחקה אחר המוטיבציה של ציידים אלה לצוד, אורחות חייהם וככל הניתן גם מחשבותיהם לגבי זירת הציד המורכבת במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה. פרק זה אף מאבחן את זירת הציד המסחרי כזירה מרובדת ביותר מבחינה אתנית. דומה שחיי הבר הנסוגים בארה"ב באותה תקופה היוו מפלט ופרנסה כמעט אחרונים של אוכלוסיות עניות ומוחלשות רבות. הפרק מציע זווית ראייה לא שגרתית לגבי תפקידם של ילידים אמריקנים ושל עבדים משוחררים בציד מקצועי, שבדומה לציידים לבנים עניים מצאו בציד מפלט כמעט יחיד מאורח החיים שהכתיבה להם הכלכלה המודרנית. אלה וגם אלה גילו שהענף שעליו בחרו לשבת הולך ומנוסר מכל צדדיו וכי אחת דינו לקרוס. הפרק האחרון לוקח את דוגמת השמדת הביזון ובוחן את תקופת ההשמדה של הביזון דרך הפרספקטיבה של בהלה למשאב טבע. ראייה כזו חסרה מאוד בגוף המחקר הענף לגבי ציד הביזון העוסק בעיקר בהיבטים האקולוגיים, הכלכליים והפולקלוריסטים של הציד.

תקופת המחקר תחומה במעגל המיידני בין יריד מכירת הפרוות (Rendezvous) האחרון של חברת הפרוות האמריקאית (American fur company) ב-1840, ועד תחילתם של מאמצי שימור בעלי החיים בשנות התשעים של המאה התשע-עשרה.⁷ אף שניתן להבחין במאפיינים שונים לציד המסחרי באזורים גיאוגרפיים שונים בארה"ב, אחד הדברים העולים מן המחקר, הוא שליספרי (Frontier), לא היו כל מגבלות גיאוגרפיות בכל הקשור לבהלות לציד. בהלות השתרעו מהחוף המערבי, דרך המישורים המרכזיים, עבור באגמים הגדולים של צפון המזרח ויערות המזרח, וכלה בחופים ובאוקיינוסים.

בעבודת המוסמך שלי, "ציידים בלא אימפריה", הצעתי מבט מחודש על השמדת הביזון כביטוי לייחודיות אמריקאית. עבודת הדוקטוראט הנוכחית נולדה מתוך התובנות שהפקתי אודות הרג הביזון. היא מבקשת להרחיב את היריעה, וליצור דיון המציע מפתח להבנת קשרי הגומלין בין ציד לשם פרנסה לבין חברה דמוקרטית תחת תהליכי תיעוש המתנהלת עדיין לפי תכתיבים של חברת ספר. בחינת הזכאות למשאבי הטבע, על ההיבטים המעמדיים והגזעיים של סוגיה זו, מהווה גם היא כיוון מחקר אליו לא נכנסתי במחקר על הביזון.⁸

⁷סיומה של תקופת חברות הפרוות מאופיינת בירידת ערך דרמטית של פרוות הבונה ובסיומה של שיטת ה-Rendezvous. ראו: Fred R. Gowans, *Rocky Mountain Rendezvous*, 1976.
⁸אורי כץ, *ציידים בלא אימפריה*, אוניברסיטת תל אביב, 2009.